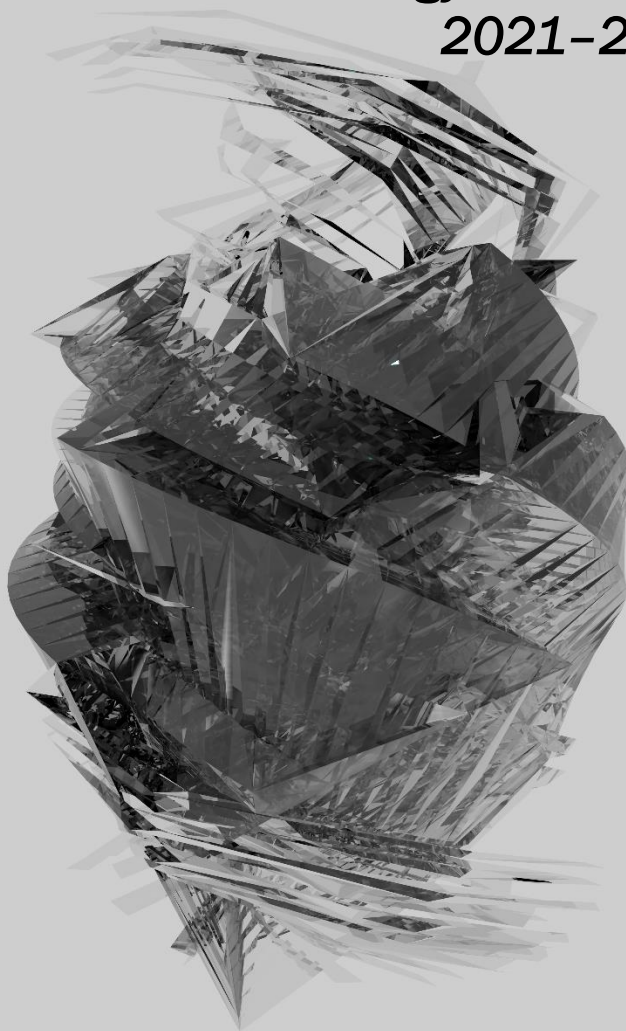

Területi folyamatok
Magyarországon
2021–2023

Területi riport
2.

Sorozatszerkesztő

Koós Bálint

Területi folyamatok
Magyarországon 2021–2023

Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Regionális Kutatások Intézete

Budapest, 2023

Kötetszerkesztő: Koós Bálint

Szakmai lektor: Nagy Gábor

Nyelvi lektor: Gábrriel Dóra, Németh Krisztina, Váradi Monika Mária

Ábraszerkesztő: Szabó Tamás

Ez a Mű a Creative Commons Nevezd meg! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

ISSN 3004-2755 (Nyomtatott)

ISSN 3004-2763 (Online)

ISBN 978-615-5754-52-4 (Online)

ISBN 978-615-5754-53-1 (Nyomtatott)

Kiadja a HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

A kiadást az MTA támogatta.

Felelős kiadó: Fertő Imre főigazgató

Borítókép: Koós Márton Teher alatt nő a kristály c. műve

Tipográfia: Franklin Gothic Book

A klímaváltozáshoz való társadalmi viszonyulás Magyarországon

Bodor Ákos, Grünhut Zoltán, Hegedüs Márk, Varjú Viktor

A klímaváltozáshoz való társadalmi viszonyulással, illetve az erre reflektáló attitűdökkel foglalkozó szakirodalmak száma ma már igen jelentős: számos nemzetközi és hazai empirikus vizsgálat eredménye áll rendelkezésünkre a témában (Bodor et al., 2020). Manapság már egy-hangú tudományos konszenzus van a klímaváltozás létezéséről és annak nyilvánvaló negatív hatásairól (Uzzoli et al., 2019), sőt úgy tűnik, a lakossági közvélemény is sok esetben egyértelműnek ítéli ezeket a hatásokat. Ugyanakkor jelentős probléma, hogy az erőfeszítések, amelyeket az átlagpolgárok a klímaváltozás mérséklése érdekében tesznek, közel sem elegendők a szakértők szerint (Giddens, 2011). Jelen tanulmányban arra vállalkozunk, hogy néhány dimenzió mentén feltárjuk a magyar lakosság klímaváltozáshoz való viszonyulását. Ehhez fogódzót adhatnak egyrészt azok a nagy nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (pl. European Social Survey), melyek a különböző társadalmak attitűdjeinek, értékeinek széles spektrumát tárják fel kérdőíves felmérések formájában.

Ezekben a rendszeres időközönként ismétlődő vizsgálatokban megjelennek olyan kérdések is, amelyek a klímaváltozás témájával kapcsolatosak. A következőkben ezen adatokat felhasználva adunk képet arról, hogy a magyar társadalom klíma-változással kapcsolatos percepciói és attitűdjei miként jellemezhetőek nemzetközi összefüggésben, valamint egy viszonylag friss, a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont által 2022 júniusában és júliusában megvalósított, kifejezetten a klímaváltozásra fókuszáló nagymintás felmérés eredményeit mutatjuk be. Ez utóbbi adatfelvétel országos szintű volt, valószínűségi mintavétel szerint készült, személyes lekérdezéssel, egy körülbelül húszperces kérdőív alapján. A felmérés reprezentatívnak tekinthető nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség szempontjából.

A klímaváltozással kapcsolatos percepciók és attitűdök kutatása ma már hazai viszonylatban is egyre elterjedtebb (pl. Agg, Csapó 2015; Antal Z., 2015; Baranyai, Varjú, 2017; Vári, Ferencz, 2011). A témára koncentráló elemzések egy része európai összehasonlításban vizsgálja a hazai helyzetet (Bodor et al., 2020; Bodor, Grünhut 2021), mások regionális (Farkas et al., 2015; Wolka et al., 2023), illetve helyi szintre fókuszálnak, feltárva akár a döntéshozók (Buzási, Csizovszky, 2021), a média (Yuval-Davis e al. 2023), akár a lakosság (Kiss et al., 2021) percepcióit, attitűdjeit, stratégiáit.

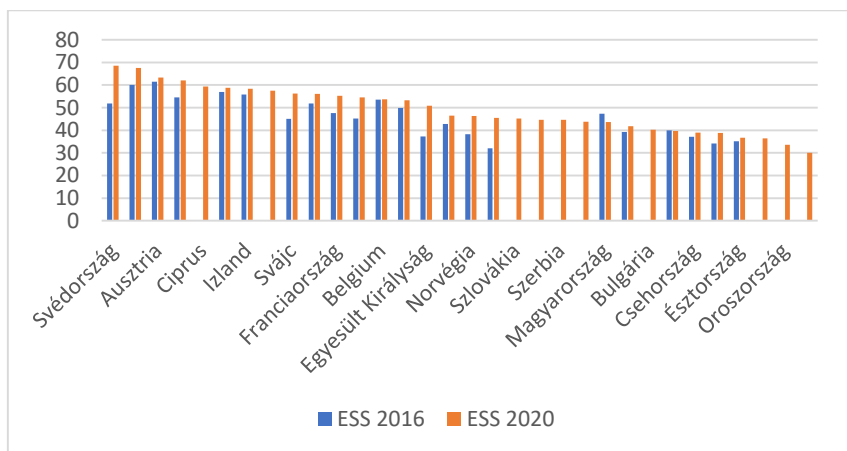
A klímaváltozás elfogadása és tagadása

A klímaváltozáshoz való viszonyulás legalapvetőbb dilemmája nyilvánvalóan az, hogy valaki elfogadja-e azt a tudományos konszenzusra épülő állítást, miszerint a földi klíma változik. Saját felmérésünk eredményei azt mutatják, hogy a magyar társadalom csaknem egytizede (a minta 7,6%-a) egyértelműen klímatagadónak tekinthető, ugyanakkor az emberek döntő része (a minta 92,4%-a) elfogadja a klímaváltozás létezését (N=3013). A European Social Survey néhány évvel ezelőtti felmérése (ESS 2016) nagyon hasonló magyar helyzetet mutat: a klíma-változást tagadók aránya 8,6 % a teljes mintában (N=1556). Európai összehasonlításban ez inkább magasnak tekinthető, a legtöbb északi, nyugati és mediterrán országban ugyanis kisebb a klímaváltozást teljes mértékben elutasítók aránya. A közép- és kelet-európai társadalmakra, a magyarhoz hasonló, relatíve magasabb mértékű tagadás jellemző.

Az egyértelműen tagadókon kívül még beszélünk kell azokról is, akik elismerik ugyan az ég-hajlat változását, de azt alapvetően nem antropogén eredetűnek tartják. Saját vizsgálatunkban a válaszadóknak csak nagyon kis része (0,8%-a) nyilatkozott úgy, hogy az emberi tevékenység egyáltalán nem játszik közre a klímaváltozásban, míg további 12,5% pedig azt mondta, csak kis mértékben. A fennmaradó közel 90% tehát elfogadja az alapvető emberi felelősséget a klímaváltozásban (N=2706).

Valamivel árnyalja ezt az eredményt a European Social Survey hasonló kérdése, ami az emberi tevékenység mellett a természeti folyamatok hatására is vonatkozik („Ön szerint a klímaváltozást természeti folyamatok, emberi tevékenység vagy a kettő együtt okozza?”). Ez alapján ugyanis az látható, hogy 2016-ban és 2020-ban a magyar válaszadóknak egyaránt csak valami-vel kevesebb mint a fele tartotta úgy, hogy nagyobb részben az emberi tevékenység okozza a klímaváltozást és azért döntően nem a természeti folyamatok tehetők felelőssé (1. ábra).

1. ábra: A klímaváltozásért inkább az emberi tevékenységet felelőssé tevők aránya („főleg emberi tevékenység” és „kizárólag emberi tevékenység” választ adók) (%)

Forrás: ESS 8 és ESS 10 alapján saját szerkesztés

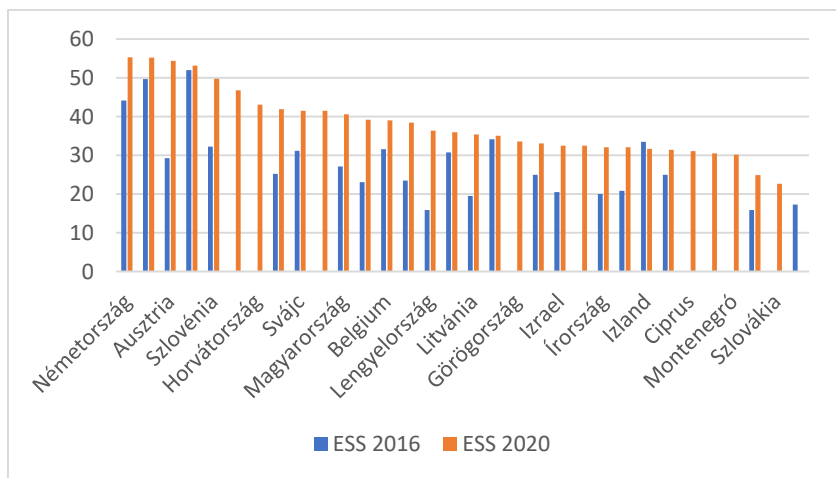
A hazai helyzetet nemzetközi kontextusban vizsgálva az látható tehát ismét, hogy a legtöbb északi, nyugati és mediterrán országban a lakosság nagyobb aránnyal fogadja el a klímaváltozás antropogén jellegét, mint ahogyan az a magyar (illetve a többi közép- és kelet-európai) társadalomban tapasztalható. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy ez a területi sajátosság csak a legújabb ESS felmérés adatai

alapján rajzolódik ki, 2016-ban még más volt a helyzet, hiszen a nagy európai régiók között nem volt ennyire egyértelmű különbség.

A klímaváltozástól miatti általános szorongás és a konkrét félelmek

A kérdőíves kutatásokban általánosan elterjedt a klímaváltozással kapcsolatos aggodalom, szorongás mérésére a következő kérdésformula: „Mennyire tart Ön a klímaváltozástól?”. Ezt az absztrakt jellegű kérdésfeltevést használja a European Social Survey is (2. ábra).

2. ábra: A klímaváltozás miatt kifejezetten aggódók aránya (Az „Ön mennyire tart a klímaváltozástól?” kérdésre „nagyon” és „rendkívül” választ adók) (%)

Forrás: ESS 8 és ESS 10 alapján saját szerkesztés

Az 2. ábra alapján a legfontosabb megállapítás az lehet, hogy szinte valamennyi vizsgált országban jelentősen emelkedett a klímaváltozás miatt komolyan aggódók aránya. Ez a magyar helyzetre

is igaz: míg 2016-ban a mintába került válaszadóknak csak a 27,1%-a tartozott ebbe a kategóriába, addig 2020-ban már a 40,6%-uk. Ez az arány európai összehasonlításban inkább magasnak számít.

Talán még pontosabb és érvényesebb képet kapunk a klímaváltozás miatti szorongásról, ha kifejezetten azok körében vizsgáljuk ezt a jelenséget, akik amúgy elfogadják a klímaváltozás tényét és elismerik azt is, hogy az emberi tevékenység vitathatatlanul közrejátszik annak elő-idézésében. A saját lekérdezésünk adatbázisán ezzel a megszorítással élve – tehát a klímaváltozást tagadókat kiszűrve –, ugyanezen kérdésnek egy négyfokú skálával alkalmazott változata még komolyabb magyarországi klímaszorongásról árulkodik (1. táblázat). Ezen eredmény alapján a mintába került válaszadók csaknem 90%-a tart a klímaváltozástól (88,1 %).

1. táblázat A klímaaggodalomra vonatkozó kérdés válaszainak megoszlása a klímaváltozást elfogadók körében (%)

Mennyire tart Ön a klímaváltozástól? (N= 2643)	egyáltalán nem tartok tőle	inkább nem tartok tőle	inkább tartok tőle	rendkívüli mértékben tartok tőle	Összesen
	0,9	10,9	64,1	24,0	100

Forrás: saját szerkesztés az adatfelvétel eredményei alapján

A klímaváltozás miatti aggodalmat más módokon is lehet vizsgálni. Az előző kérdéshez hasonlóan absztrakt jellegű, de annál valamivel konkrétabb összefüggésekre rávilágítani igyekvő saját fejlesztésű kérdésünk esetében arra kértük a válaszadókat, hogy az általunk előre meghatározott 12 különféle társadalmi-gazdasági probléma közül (ideértve a klímaváltozást), válasz-szák ki azt a hármat, amelyektől a leginkább tartanak. Ez a kérdőíves eszköz tehát annyiban különbözik az előzőktől, hogy nem elszigetelten kérdezi meg a válaszadó viszonyulását a klímaváltozáshoz, hanem rangsorolásra „kényszeríti” annak kapcsán más problémákkal,

negatív társadalmi-gazdasági jelenségekkel összefüggésben. Eredményeink itt azt mutatják, hogy a válaszadók negyede (26,2%) aggódik annyira a klímaváltozás miatt, hogy azt a számára legfenyegetőbb három probléma közé választotta (N=2657).

Az általános jellegűeken túl, konkrét szituációkra, jelenségekre vonatkozó kérdésekkel is vizsgáltuk azt, hogy a válaszadók mennyire tartanak a klímaváltozás jövőbeli következményeitől. Ezek közül az első különböző időjárási viszontagságokkal kapcsolatos negatív helyzetek jövőbeli előfordulásának lehetőségeire kérdez rá a következő formában: „Az Ön véleménye szerint húsz év múlva mi lesz jellemző lakóhelye időjárására? Ritkábbak, gyakoribbak, vagy a jelenlegihez hasonló gyakoriságúak lesznek a következő jelenségek?” A következő jelenségekre kérdeztünk rá: 1) enyhe tél, aszályos nyár; 2) extrém magas nyári hőmérséklet; 3) heves viharok, heves szél; 4) hirtelen lezúduló nagymennyiségű csapadék.

A második ide tartozó kérdésblokk, szintén a jövőbe tekintve, a klímaváltozás negatív következményeivel kapcsolatos aggodalmakra kérdez rá: „Mennyire tart attól, hogy húsz év múlva a klímaváltozás hatására problémák jelentkeznek lakóhelyén a(z)... 1)...energiaellátásban; 2) ...élelmiszerellátásban; 3) ...vízellátásban?.

Az utolsó idetartozó kérdés pedig az előző kettőhöz nagyon hasonló logikával fogalmazza meg a problémafelvetést: „Mennyire tart attól, hogy húsz év múlva a klímaváltozás hatására megváltozik lakóhelyének természeti környezete az alábbiak tekintetében?” Három lehetséges negatív következményt adtunk meg: 1) jellemzőnek mondható növények tűnnek el; 2) jellemzőnek mondható állatfajok tűnnek el; 3) kiszáradnak kisebb patakok, tavak. Ezeknek a konkrét szituációkra, jelenségekre vonatkozó kérdéseknek az eredményei szintén arról árulkodnak, hogy a magyar társadalomban általánosan jellemző a klímaváltozás miatti aggodalom (2. táblázat). A válaszadóknak körülbelül a háromnegyede véli úgy, hogy a következő 20 évben bizonyos időjárási viszontagságok (enyhe tél, aszályos nyár; extrém magas nyári hőmérséklet; heves viharok, heves szél; hirtelen lezúduló nagymennyiségű csapadék) gyakoribbá fognak válni. Hasonló

arányban fejezték ki a megkérdezettek egyértelmű aggodalmat amiatt (tartok tőle és rendkívüli módon tartok tőle válaszok aránya), hogy a jövőben a klíma-változás miatt problémák lesznek az energiaellátásban, élelmiszerellátásban, a vízellátásban, illetve növény- és állatfajok fognak eltűnni, vizek fognak kiszáradni. Ezzel párhuzamosan a válaszadóknak csak nagyon kis része tekinthető teljesen közömbösnek („egyáltalán nem tartok tőle” válaszok) a klímaváltozás lehetséges negatív hatásai kapcsán, illetve ennél egy jelentősebb rész, körülbelül a minta negyede, inkább közömbösnek tűnik („egy kicsit tartok tőle” válaszok).

2.táblázat: A klímaváltozás miatti aggodalmat mérő konkrét jellegű kérdések megoszlásai, (%)

Az Ön véleménye szerint húsz év múlva mi lesz jellemző lakóhelye időjárására?

	Enyhe tél, aszályos nyár (N=2559)	Extrém magas nyári hőmérséklet (N=2557)	Heves viharak, heves szél (N=2555)	Hirtelen nagy mennyiségű csapadék (N=2543)
Ritkább	3,0	1,4	2,0	3,2
Hasonló	26,3	21,2	24,4	25,0
Gyakoribb	70,7	77,4	73,7	71,8
Összesen	100	100	100	100

Mennyire tart attól, hogy húsz év múlva a klímaváltozás hatására problémák jelentkeznek lakóhelyén a(z)...

	...energiaellátás- ban? (N=2610)	...élelmiszerellátás- ban? (N=2613)	...vízellátásban ? (N=2612)
Nem	5,6	5,1	5,4
Kicsit	28,5	27,8	28,5
Tartok	43,9	42,9	43,5
Nagyon	22,1	24,2	22,7
Összesen	100	100	100

Mennyire tart attól, hogy húsz év múlva a klímaváltozás hatására megváltozik lakóhelyének természeti környezete az alábbiak tekintetében?

	Növények tűnnek el (N=2587)	Állatfajok tűnnek el (N=2575)	Kiszáradnak kisebb patakok, tavak (N=2608)
Nem	5,8	6,9	4,2
Kicsit	30,2	29,7	25,8
Tartok tőle	43,6	43,3	44,9
Nagyon	20,5	20,2	25,1
Összesen	100	100	100

Forrás: saját szerkesztés az adatfelvétel eredményei alapján

A klímaváltozás miatti aggodalomra vonatkozó eredményeket összefoglalva elmondható, hogy akár a hagyományos absztrakt jellegű eszközöket, akár a konkrét jelenségekre, szituációkra vonatkozó kérdéseket tekintjük, a magyar lakosság jelentős része kifejezetten aggódik a klímaváltozás miatt, tart annak negatív következményeitől. Ugyanakkor az is látszik, hogy nem jelentéktelen azok aránya sem, akik nem igazán tartják azt komoly problémának, fenyegető veszélynek, vagyis inkább közömbösek a klímaváltozás hatásaival kapcsolatban.

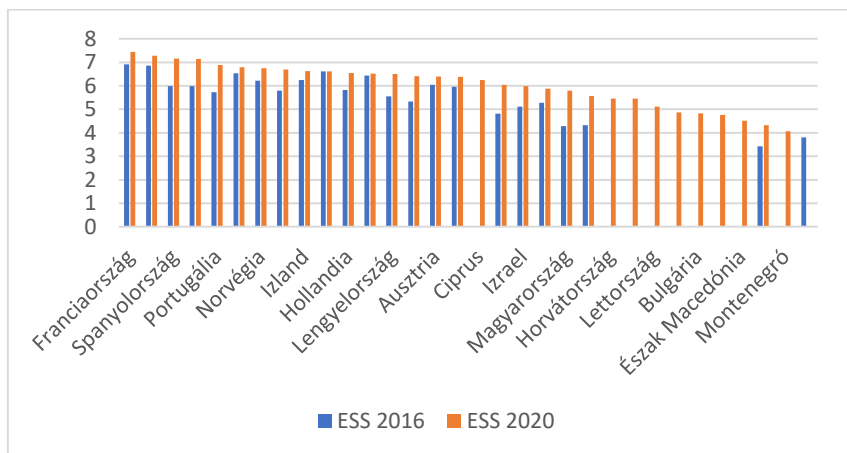
Az egyéni felelősség és mások megítélése

Az egyén saját felelősségével kapcsolatban az ESS a következő szövegezésű kérdést alkalmazza: „Ön mennyire érzi úgy, hogy Önnek is van felelőssége a klímaváltozás csökkentésé-ben?” A válaszadók egy 0–10-es skálán válaszolhatnak, ahol a 0 azt jelenti, hogy „egyáltalán nem”, a 10 pedig azt, hogy „nagyon”. A kérdésre adott válaszok országonkénti átlagértékét a 3. ábra mutatja.

A 3. ábra alapján az látszik, hogy Magyarországon az egyéni felelősség átlagos érzete valami-vel alacsonyabb, mint az európai országok nagyobb részében (2016-ban 4,3, 2020-ban pedig 5,8 a 0–10-es skála átlagértéke). A magyarországinál alacsonyabb értékek leginkább a tőlünk keletebbre fekvő országokban figyelhetők meg.

Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy a 2020-as magyarországi adat különösen nagy javulást mutat 2016-hoz képest. E tendencia egyébként kisebb-nagyobb mértékben majdnem minden vizsgált ország esetében igaz.

3. ábra: A saját felelősség országonkénti értékei (átlag)

Forrás: ESS 8 és ESS 10 alapján saját szerkesztés

A személyes felelősség kérdésén túlmenően az sem érdektelen, hogy valaki miként ítéli meg a szűkebb-tágabb környezetében élők klímaváltozáshoz való viszonyulását, ez ugyanis mindenképpen hatással lesz a saját attitűdjeire, cselekvéseire is. Ebben a témában saját felmérésünk két kérdést tartalmazott, melyek a következők:

- „Egyetért-e azzal az állítással, hogy az emberek túlságosan önzők és kényelmesek ah-hoz, hogy tegyenek a klímaváltozás ellen?”
- „Ön szerint a helyi lakosság számára fontos a klíma védelme?”

A kapott eredményeket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat Mások klímaviszonyulásának megítélése, (%) (N=2282)

Egyetért-e azzal az állítással, hogy az emberek túlságosan önzők és kényelmesek ahhoz, hogy tegyenek a klímaváltozás ellen?		Ön szerint a helyi lakosság számára fontos a klíma védelme?	
egyáltalán nem értek egyet	0,8	egyáltalán nem	7,0
inkább nem értek egyet	10,5	kis mértékben	34,0
inkább egyetértek	54,6	nagy mértékben	44,1
teljes mértékben egyetértek	34,1	teljes mértékben	14,9
Összesen	100	Összesen	100

Forrás: saját szerkesztés az adatfelvétel eredményei alapján

A két kérdés alapján a legfontosabb megállapítás az lehet, hogy a válaszadók jelentős része bizalmatlan az embertársaival szemben. Ez különösen szembeötlő az első változó esetében, ahol összesen csaknem 90%-uk egyetért azzal, hogy „az emberek túlságosan önzők és kényelmesek ahhoz, hogy tegyenek a klímaváltozás ellen”. A másik kérdésnél a megkérdezettek közel fele (41%) gondolja úgy, hogy a helyi lakosság számára nem igazán fontos („egyáltalán nem” vagy „kis mértékben”) a természeti klíma védelme.

Összegzés

Elemzéseinkből arra következtethetünk, hogy a magyar társadalom döntő része elfogadja a klímaváltozás tényét. Jelentős azoknak az aránya, akik elismerik az alapvető emberi felelősséget a klímaváltozásban, ugyanakkor sokan inkább természeti folyamatok következményeként értékelik a jelenséget. Megállapítottuk azt is, hogy a lakosság nagy része kifejezetten aggódik a klímaváltozás miatt, tart annak negatív következményeitől. Mindemellett azért az is látszik, hogy nem jelentéktelen azok aránya sem, akik nem igazán

tartják komoly problémának, fenyegető veszélynek, vagyis inkább közömbösek a klímaváltozás hatásaival kapcsolatban. Az egyéni felelősség érzetével összefüggésben az látszik, hogy az elmúlt évek javulása ellenére, még mindig alacsonynak tekinthető ez a szemlélet európai összehasonlításban. Továbbá szintén kedvezőtlen jelenség, hogy a lakosság számottevő része bizalmatlan az embertársaival szemben. Sokan gondolják azt ugyanis, hogy mások számára nem fontos a klímavédelem, illetve még többen nyilatkoztak úgy: mások nem tesznek a klímaváltozás ellen.

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmány megírását az ELKH „A hazai klímaadaptáció lehetőségei” című (szerződés-szám: SA-51/2021.) projekt támogatása tette lehetővé.

Irodalom

- Agg, Z., Csapó D. (2015): Mennyire vagyunk „képben” az éghajlatváltozás kérdéseiben? *Comitatus: Önkormányzati Szemle*, 25(218), 36–43.
- Antal Z., L. (2015): *Klímaparadoxonok. Lehet-e harmónia természet és társadalom között?* L'Harmattan Kiadó.
- Baranyai, N., Varjú, V. (2017) A klímaváltozással kapcsolatos attitűdök területi sajátosságai. *Területi Statisztika*, 57(02), 160–182. <https://doi.org/10.15196/TS570203>
- Bodor, Á., Grünhut, Z. (2021): A klímaváltozás megítélésének dimenziói Európában: Mintázatok és összefüggés a társadalmi bizalommal. *Területi Statisztika*, 61(2), 209–228. <https://doi.org/10.15196/TS610205>
- Bodor, Á., Varjú, V., Grünhut, Z. (2020): The Effect of Trust on the Various Dimensions of Climate Change Attitudes. *Sustainability*, 12(23), 10200. <https://doi.org/10.3390/su122310200>
- Buzási, A., Csizovszky, A. (2021) Fenntarthatóság és klímaadaptáció a városfejlesztésben – lock-in elemzés Budapest XVII. kerületének példáján keresztül. *Tér És*

- Társadalom*, 35(1), 72–91.
<https://doi.org/10.17649/TET.35.1.3291>
- Farkas, J. Z., Rakonczai, J., Hoyk, E. (2015): Környezeti, gazdasági és társadalmi éghajlati sérülékenység: Esettanulmány a Dél-Alföldről. *Tér És Társadalom*, 29(1), 149–174.
<https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2675>
- Giddens, A. (2011): *The politics of climate change* (2nd ed., rev.updated). Polity Press.
- Kiss, E., Fazekas, I., Balla, D. (2021): A klímaváltozással kapcsolatos fogalmi hálók feltárása a kiválasztott Hajdú-Bihar megyei településcsoportokban. *Területi Statisztika*, 61(5), 605–630. <https://doi.org/10.15196/TS610503>
- Uzzoli, A., Szilágyi, D., Bán, A. (2019): Az éghajlatváltozás egészségkockázatai és nép-egészségügyi következményei – A hóhullámokkal szembeni sérülékenység területi különbségei Magyarországon. *Területi Statisztika*, 59(4), 400–425. <https://doi.org/10.15196/TS590403>
- Vári, A., Ferencz, Z. (2011): Az árvízi sebezhetőség társadalmi indikátorai: Esettanulmányok két Felső-Tisza-vidéki területen. In P. Tamás, M. Bulla (Eds.), *Sebezhetőség és adaptáció. A reziliencia esélyei*. (pp. 355–374). MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- Wolka, K., Uma, T., Tofu, D. A. (2023): The role of integrated watershed management in climate change adaptation for small-scale farmers in Southwest Ethiopia. *Environmental and Sustainability Indicators*, 19, 100260.
<https://doi.org/10.1016/j.indic.2023.100260>
- Yuval-Davis, N., Meier, I., Rosen, R., Varjú, V. (2023): Press discourses on ecological crises in the UK, Israel, and Hungary. *Frontiers in Sociology*, 8.
<https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1186410>